

NOTE EPIGRAFICE

Seria IX: Inscricții „rătăcitoare”*

Dintre epigrafele Daciei romane ieșite la iveală și semnalate începînd din sec. XV-lea (chiar între cele cunoscute numai în ultimele decenii) o seamă de piese apăreau în loc diferit de cel în care fuseseră înălțate și stătuseră inițial potrivit conținutului și destinației lor primare. Adevărat că majoritatea descoperirilor erau făcute în trecut de către oameni necunoscători în ale arheologiei și epigrafiei antice (discipline care s-au încheiat mai tîrziu, abia în sec. XIX-lea); dar mulți dintre ei erau anticari și iubitori entuziaști, pasionați ai obiectelor vechi, mai ales romane: cu bună intenție puneau deci la adăpost monumentele epigrafice transportîndu-le la conace, castele, biserici ori cetăți, spre a le păstra viitorimii admirîndu-le ca obiecte de artă și de podoabă (mai ales piesele de marmură, cu sculpturi și scriere monumentală), ori a le da și vreo utilizare practică (drept material de construcție și de umplutură). Astfel, la voia întîmplării și „norocului” lor, citeva monumente epigrafice-sculpturale antice au făcut deplasări, uneori lungi de zeci și sute de km, de la locul descoperirii, cărate de colecționari, proprietari și amatori din epoca feudalismului, suverani principi ai Transilvaniei, chiar de regii Ungariei ori de curtea habsburgică vieneză (sec. XVIII—XIX-lea), sau de țărani și ctitorii de biserici în satele ardelen. Piesele care nu s-au distrus și n-au dispărut pe drum (ca cele scufundate cu corăbii cu tot în Mureș și Tisa)¹ se păstrează în locurile unde și-au încheiat peregrinările, la Cluj, Deva, Alba Iulia, Sibiu, Aiud, Sebeș, București etc., ori la Budapesta și Viena, sau în alte muzee unde le-a aruncat hazardul; alte numeroase epigrafe au fost utilizate de constructorii bisericilor în zidărie sau ca picior de prestol în altar, eventual în alte monumente din cuprinsul Transilvaniei sau chiar în afară².

Asemenea largă „diaspora” a materialului epigrafic daco-roman a făcut ca o parte din piese să rămînă nedeterminată d.p.d.v. topografic, în cazul unde prin conținutul textului, nu li se poate induce proveniența. La a. 1873, atare materiale „rătăcite” și răsfirate departe de zonele arheologice ale localităților antice, ori păstrate numai în manuscrise din sec. XVI—XVIII (fără indicație topografică) au fost grupate de Th. Mommsen în categoria numită „Daciae incertae”, adică lipsite de indicarea locului de proveniență (CIL, III, nr. 1596—1626a). Situația topografică

* *Seria I* în *Dacia*, XI—XII 1948, p. 269—270; *II* în *Epigraphica* (Milano), X 1950, p. 14—20; *III* în *Gođisnik-Plovdiv*, 1954, p. 199—201; *IV* în *SCIV*, X 1959, p. 139—143; *V* în *SCIV*, XI 1960, p. 405—409; *VI* în *Studii și Comunicări* (Sibiu), 12, 1965, p. 205—210; *VII* în *ActaMN*. I 1964, p. 477—481; *VIII* în *StCl*. VIII 1966, p. 221—228.

¹ Cf. M.I. Ackner—F. Müller, *Die römischen Inschriften in Dacien*, Viena, 1865, p. XI, prefață.

² Inscricții din Dacia ardeleană au fost transportate nu numai în Ungaria și Austria, ci chiar și în Moldova ca piesa ajunsă probabil dela Ulpia Traiana (Grădiștea Hațegului) la cetatea Sucevei: descoperită și publicată de D. Tudor, în *SCȘIași*, IV 1953, p. 490 (*-AnnEp*. 1956, nr. 217).

a unora dintre ele a fost elucidată între timp³; altele însă vor rămâne încă multă vreme (dacă nu pentru totdeauna) nedeterminate sub raport topografic, deci lipsite de valoarea documentară integrală⁴. Este lucru firesc și limpede că — oricât de valoroase și interesante ar fi sau ar putea să pară — asemenea piese „rătăcitoare” (sau „rătăcite”) nu alcătuiesc o „categorie” epigrafică din vreun punct de vedere, nici — și chiar mai puțin — din cel topografic, care la ele este deficient, ori negativ, rămânând (în lipsa unor elemente concrete din context) mereu „Daciae incertae”.

În notele prezente sînt descrise și ilustrate trei piese dintre cele „rătăcite”, una semnalată recent, alta cunoscută în CIL, III, după o copie eronată din sec. XVI-lea, a treia păstrată numai în manuscris la arhiva din Cluj.

1. — **P. Furius Saturninus, legatus Daciae.** *Ara* votiva de marmoră, fragment (lipsă partea de sus cu capitelul), 90×46×37 cm, litere 5, 4 și 3,5 cm, descoperit în biserica din Poiana (r. Orăștie, la 30 km nord de Mureș) și adus la Muzeul raional din Orăștie (în oct. 1956, de către dr. I. V. Todea, actualul director al muzeului). Piesa fusese remarcată încă în a. 1890 de G. Téglás, cu o interpretare greșită⁵, semnalată recent în legătură cu o altă epigrafă „rătăcitoare” găsită în condiții identice la Almașul Mic de Munte⁶. Pe latura stîngă altarul are un relief cu două vase, pe cea dreaptă o *patera*. Fața principală scrisă este mult corodată, lectura dificilă la prima vedere⁷ poate fi restituită în partea esențială, cu maximă probabilitate: în r. 1 este de presupus mai curînd [I(ovi)] O(ptimo) M(aximo) decît altă divinitate; în r. 6 A+V ligatură; în r. 9 nimic sigur, eventual DEC(?) COL(?) V S (după analogia altor dedicații), literele fiind mai mici decît restul (fig. 1).

[I(ovi)] O(ptimo) M(aximo)?

PRO SALV-

[t]E P(ublii) FVRII SA-

T V RNINI LEG(ati)

AVG(usti) PR(o)PR(aetore), P(ublius) AEL(ius)

MAXIMIAN V[s]

[dec(urio) col.] (?)

Toate elementele textului sînt cunoscute (nimic nou în afară de piesa în sine), adică atît dedicantul, cît și onoratul *Publius Furius Saturninus*, guvernator al Daciei în timpul împăratului Marcus Aurelius, la a. 161, fiind apoi consul suffectus în același an; este menționat în alte șase inscripții: 1) *Dacia*, VII—VIII, 1937—40, p. 343, nr. 4, fig. 5, de la Geoagiu-Băi (= N. Igna, *Băile Geoagului*, p. 15—19, fig. 6; muz. Orăștie) „Aesculapio et Hygiae sacrum P. Furius Saturninus leg. aug. pr.pr.”; 2) CIL, III, 1171 (Apulum) „... per leg. XIII sub cur(a) P. Furi Saturnini leg. pr.pr. co(n)s(ulis) des(ignati)”; 3) CIL, III, 1177 (Apulum? ori Ulpia Traiana?); 4) CIL, III, 1460 (Ulpia Traiana) „P. Furio Saturnino leg. aug. pr.pr. cos.”; 5) CIL, III, 943 (Aiud?) „P. Furio Saturnino cos. P. Aelius Maximianus dec. col.”; 6) CIL, III, 7902=1402=ILS 7155 (Ulpia Traiana); „P. F. S. leg. augustor.”⁸. Protejatul admirator sau „client” al guvernatorului Daciei, *P. Aelius Maximianus*,

³ Un caz recent de acest fel este piesa CIL, III, 1598, descoperită în Galda (adusă aici din satul dispărut Fîlești, de lângă Alba Iulia, deci evident de origine din Apulum-Alba Iulia), publicată din nou în *Apulum*, V, 1965, p. 191 cu mici erori de lectură și de interpretare arheologică).

⁴ Despre dezvoltarea cunoștințelor asupra materialului epigrafic al Daciei romane: Buday A., *Római felirattan* [Epigrafie romană], Cluj, 1914, p. 11—19, supra, p. 437.

⁵ În revista devensă HTRE, VI 1889—1890, p. 131, G. Téglás semnală „o piatră în biserica din Poiana, dovîndă aici exploatarea minieră romană”, apoi în vol. VII 1891—2, p. 32 „de pe Dealul Ungurilor” (la Almașu Mare) provine piatra funerară romană ce servește ca picior de altar, dovadă că așezarea romană avea și un cimitir”. Asemenea „precizări” aberante arată că naturalistul-arheolog Téglás dela Deva, avînd cunoștințe sumare de epigrafie latină, n-a citit nimic din epigrafa romană din biserica dela Poiana, sau poate nici n-a văzut-o, ci relatea totul „din auzite”.

⁶ *Apulum*, V, p. 551—555.

⁷ Întregirea propusă în *Apulum*, V, p. 554 (în baza unei fotocopii neclare) “[.../pro sal]V[te et/inc]OLV [mita/t]E” este greșită, cuvîntul „incolumitas” nu există în textul epigrafei, cum arată fotografia noastră executată în condiții de lumină ceva mai convenabile.

⁸ Cf. J. Weiss, RE, VII (1910), 368, nr 91; A. Stein, *Die Reichsbeamten von Dazien*, 1944, p. 35—36, care ignoră epigrafa nr. 1.

Fig. 1. Ara votiva, marmoră (Muz.Orăștie).

dec(urio) coloniae (Ulbiae Traianae?)⁹ a pus cele două altare unul (supra, nr. 5) după numirea lui Furius Saturninus în magistratura de consul, probabil la Apulum ori mai curînd (judecînd după locul descoperirii altarului de mai sus, adus de la Poiana), chiar la Germisara (Geoagiu-Băi), unde s-a găsit și dedicația pusă de guvernatorul însuși (supra, nr. 1) și de unde mai ușor (decît de la Apulum ori de la Ulpia Traiana—Grădiștea Hațegului) putea să fie transportat, cale de vreo 25 km, masivul altar de marmoră pînă la biserica din Poiana, în zona auriferă a Munților Apuseni.

2.— **P. Tenacius Vindex, buleuta civitatis Nicopolitanorum.** CIL, III, nr. 1481 reproduce, după Mezerzius (sec. XVI)¹⁰, între inscripțiile din Ulpia Traiana (Sarmizegetusa Hațegului), un text aflător pe la a. 1500 „in ripa fluminis Marissi [adică pe malul Mureșului] : [P] TENACIO / VINDICI / LEG·LEG·XII / PRINC·CIVI/TATIS·NICO/POLITANOR / [P.] TENA[c] GEMEL/LINVS · AVG · COL / APVL · LIBERTVS / L·P·C·L·D·D·D. Mezerzius servavit. Habent Vaticanus, Accursius, Lazius, cod. Dati (etc.)“; urmează unele variante de lectură „initio BF vel VET EX BF vel eiusmodi quid videtur excidisse. — XXIII Laz.; 10 fortasse em. E(ius) F(aciendum) C(uravit)“. În CIL, III, p. 1016 observă „ex titulo gemello 6265 (P. Tenaci Vindicis, 7 leg. P.C.) apparet v. 3 corrigendum esse 7 LEG pro LEG LEG, item v. 10 sollicitandum non quod traditur Ponendum Curavit. Vide quae ibi monui de utriusque tituli origine probabili; nam Apulenses potius sunt quam Sarmizegetusenses“.— În realitate însă, copia lui Merzerzius prezintă mai multe lacune

⁹ Un omonim (sau același personaj?) este *P. Aelius Maximianus*, augur col(oniae), care pune dedicație în teritoriul orașului Potaissa, ArchÉrt. XXIX 1909, p. 161-2 (= *Aranyosvidék*, Turda, XVI 1906, nr. 23, 9 VI, p. 2); alți omonimi în Dacia: CIL, III, 7688, ArchÉrt. XXIV 1904, p. 441.

¹⁰ Despre clericul-epigrafist Johannes Mezerzius (zis și Megyericsi), mort la a. 1516, cf. Buday, *op.cit.*, p. 12-13.

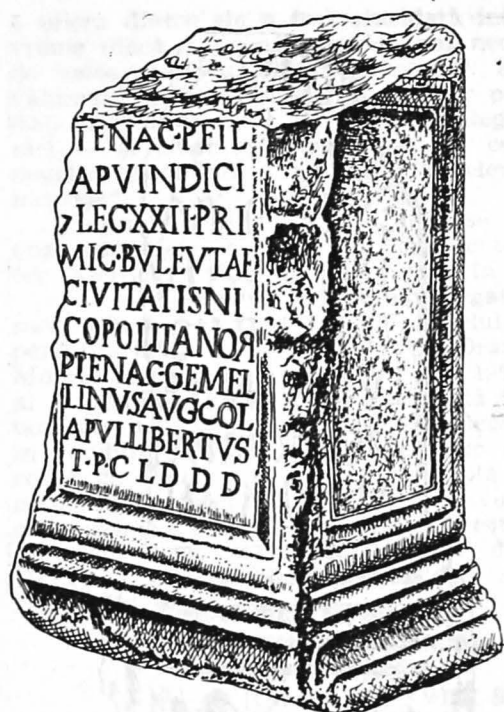

Fig. 2. CIL III 1481 (Muz.Deva).

și erori ce nu puteau fi ghicite spre a fi îndreptate de către Mommsen ori de alți epigrafiști oricât de ingenioși; ele ies la iveală integral pe fața scrisă a impozantului monument epigrafic „mezerzian” descoperit în a. 1965 prin osteneala și rîvna prof. dr. O. Floca (Deva): în altarul vechi biserici românești de lemn din satul Almașul Mic (Keresztényalmás, com. Peștiș, r. Hunedoara)¹¹ era așezat cu capul în jos (capitelul fiind fracturat, lipsă încă din vechime) ca picior de prestol un bloc de marmoră, ara cu frumoasă profilatură, cu dimensiuni neobișnuite, înalt de 125, lat la bază 96, gros 70 cm, cu scriere monumentală, elegantă, litere înalte de 5 cm¹². Examinarea epigrafei (transportată la Muzeul Deva, august 1966) a permis a restabili lectura integrală, observînd abaterile grave și numeroase ale manuscrisului mezerzian (unde în schimb este redată exact în r. 6 litera R scrisă încorect răsturnată spre stînga, cum este pe epigrafă): r. 1 este TENAC(io) P FIL; 2 PAP omis de Mezerzius; 3 este 7 LEG XXII PRI/MIG; 4 BVLEVTAE era cuvînt omis de către Mez.; 10 T P (nu L P, Mez.). Lectura completă (fig. 2):

[P(ublio)] TENAC(io) P(ubli) FIL(io)
 PAP(iria tribu) VINDICI
 7 (centurioni) LEG(ionis) XXII PRI-
 MIG(eniae) BVLEVTAE
 CIVITATIS NI-
 COPOLITANOR(um)
 P(ublius) TENAC(ius) GEMEL-
 LINVS AVG(ustalis) COL(oniae)
 APVL(ensis) LIBERTVS
 T(itulum) P(onendum) C(uravit). L(ocus) D(atus) D(ecurionum) D(ecreto).

Restabilirea formei genuine a epigrafei onorifice puse de către P. Tenacius Gemellinus în cinstea patronului său centurion din legiunea XXII Primigenia aduce cîteva rectificări de amănunt ce sînt prețioase „noutăți” pentru epigrafia și istoria Daciei romane: numele complet al celui onorat este *P(ublius) Tenacius P(ubli) fil(ius) Pap(iria tribu) Vindex*, centurion în legiunea XXII Primigenia¹³ și

¹¹ „Biserică veche de lemn, din birne de stejar, afirmativ din sec. XVII-lea. Șematismul o datează din a. 1740 fiind va fi fost renovată, pronaosul cu baza clopotniței din zid, altarul și naosul din lemn, — dovadă că a fost un cel de schit. Partea din lemn netencuită. Altarul are trei fete, forma arhaică a bisericilor de lemn. Turnul de lemn, mic. În stare slabă. La 1733 și 1760 exista biserică în sat. Are cioplitori, încreștături și inscripție. Localitatea Almașul Mic este menționată în a. 1407, villa Olachalis (Csánky D., *Magyarorsz. Hunyad. kor.*, V, p. 67). Șematismul, Sibiu, 1942, p. 81”, prof. A. Popa (Cluj).

¹² În satul omonim Almașul Mic de Munte (Almașel, Kisalmás, r. Orăștie, reg. Hunedoara) se află în condiții, identice altarul votiv al lui C. Caerellius Sabinus, *legatus leg. XIII G., legatus provinciae Raetiae*, publicat în *Apulum*, V, p. 551—552.

¹³ Despre Legio XXII Primigenia (în Germania, la Rin): RE, XII (1925), 1797—1820 (Ritterling).

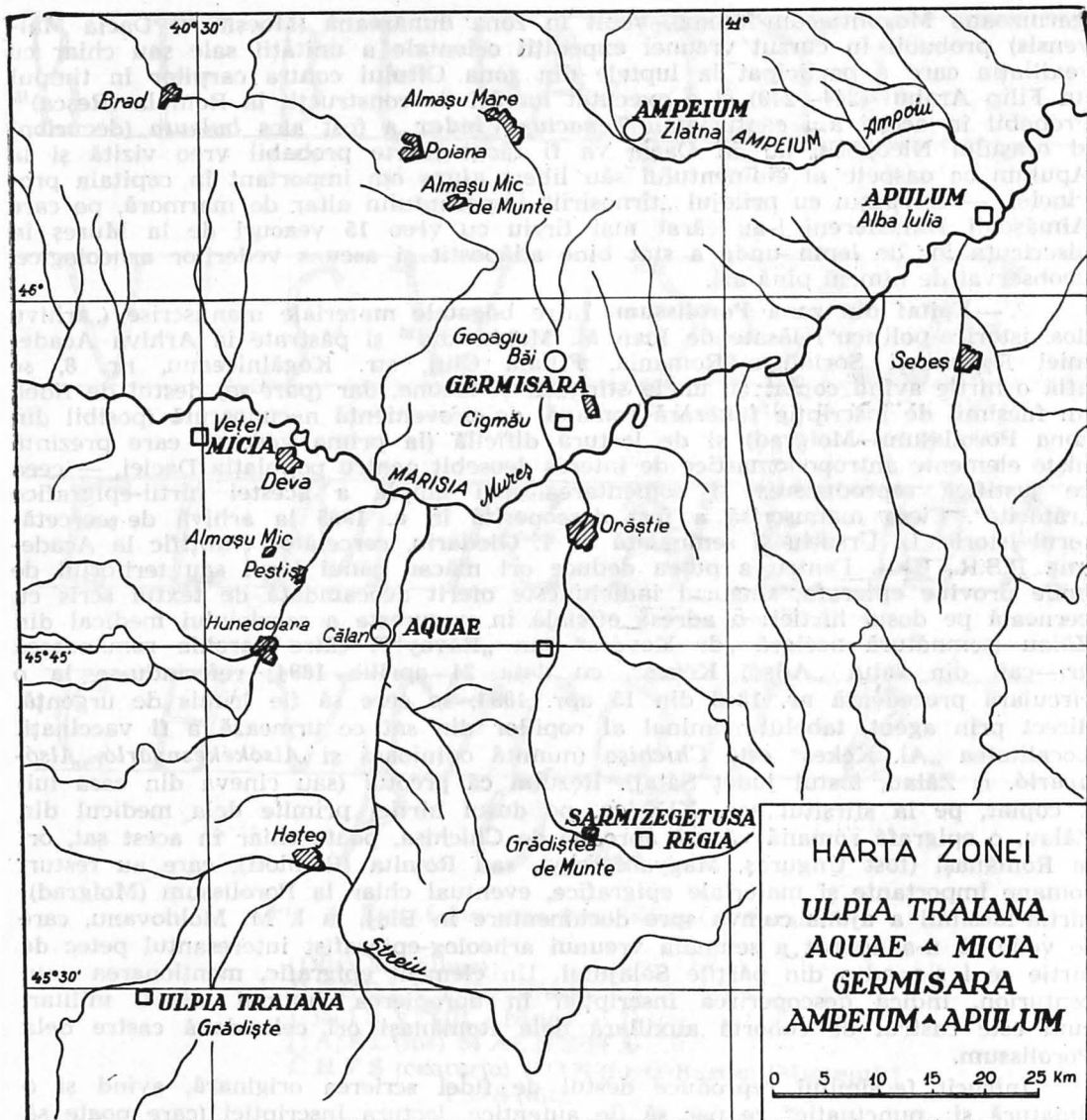

Fig. 3.

buleuta (βουλευτής, *decurio*) al orașului Nicopolis ad Istrum¹⁴. Cum preconiza Mommsen (CIL, III, p. 1016), altarul onorific al lui Tenacius Vindex a fost pus de libertul lui (aug. col. Apul.) chiar la Apulum, așezînd deasupra poate și o statuie patronului său, care făcea parte din cadrele legiunii XXII Primigenia

¹⁴ Alți „buleutae” ai aceluiași oraș Nicopolis din Moesia: CIL, III, 12340, 12410; BIAB, VI, 1930–1931 (1932), p. 246–247, nr. 1: Val(erius) Maximu[s] bul(euta); „Iulius Capito – buleuta civitatis Ponticae Tomitanorum”, CIL, III, 7429 (=753 = Gr.G. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale*, București, 1902, p. 186–187); 7543 „bul. Tom(itan).”; 14416 (=ILS, 7178 = Latomus, XIX 1960, p. 351, pl. XVII) „T. Aurelius T. fil. Papir(ia tribu) Flavinus buleuta civitatum Tyranorum, Dionysopol., Marcianopol., Tungrorum et Aquincensium – Cl. Nicomedes buleuta civitatis [Tyr]anorum”; CIL, III, 12422, 14449; cf. *Thesaurus linguae Latinae*, II (1906), 2240. Despre doi „buleutae” ai orașelor din Dacia (Porolissum și colonia Sarmizegetusa), cf. G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, III/2, Sofia, 1964, p. 60. – Termenul „princeps civitatis” (confectionat de Mezerzius din lectura sa cronată în inscripția regăsită de noi la Almașul Mic) se elimină dela sine.

(garnizoana Mogontiacum-Mainz), venit în zona dunăreană (Moesia — Dacia Malvensis) probabil în cursul vreunei expediții orientale a unității sale sau chiar cu vexillația care a participat la luptele din zona Oltului contra carpilor în timpul lui Filip Arabul (244—249) și a executat lucrări de construcții la Romula (Reșca)¹⁵. Probabil în acești ani centurionul *Tenacius Vindex* a fost ales *buleuta* (decurion) al orașului Nicopolis, iar în Dacia va fi făcut foarte probabil vreo vizită și la Apulum ca oaspete al eminentului său libert ajuns om important în capitala provinciei, — cel puțin cu prilejul „tîrnosirii” impozantului altar de marmoră, pe care Almăsenii Hunedoreni l-au cărat mai tirziu cu vreo 15 veacuri de la Mureș în biserica lor de lemn unde a stat bine adăpostit și ascuns vederilor arheologice, neobservat de nimeni pînă azi.

3. — **Epitaf din zona Porolissum.** Între bogatele materiale manuscrise („arhivă dos. istorico-politicu”) lăsate de Ioan M. Moldovanu¹⁶ și păstrate la Arhiva Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, str. Kogălniceanu, nr. 8, se află o hirtie avînd copiat cu unele stingăcii și lacune, dar (pare-se) destul de fidel, un facsimil de inscripție funerară romană, de proveniență necunoscută (posibil din zona Porolissum—Moigrad) și de lectură dificilă (la prima vedere), care prezintă niște elemente antroponomastice de interes deosebit pentru populația Daciei, — ceea ce justifică reproducerea și comentarea mai amplă a acestei hirtii-epigrafice „rătăcite”. Fiesa manuscrisă a fost descoperită în a. 1965 la arhivă de cercetătorul istoric L. Ursuțiu și semnalată de I. Glodariu, cercetător științific la Academia R.S.R., Cluj. Pentru a putea deduce ori măcar bănuî locul sau teritoriul de unde provine epigrafa, singurul indiciu este oferit deocamdată de textul scris cu cerneală pe dosul hirtiei: o adresă oficială în ungurește a serviciului medical din Zălau (semnătură neclară „dr Kovács” sau „Ravay”?) către parohia românească gr.—cat. din satul „A(iso) Kékes”, cu data 24 aprilie 1894; referindu-se la o circulară precedentă nr. 1848 din 15 apr. 1894, se cere să fie trimis de urgență, direct prin agent, tabelul nominal al copiilor din sat ce urmează a fi vaccinați. Localitatea „Al. Kékes” este *Chichișa* (numită odinioară și *Alsókékesnyárló*, *Alsónyárló*, r. Zălau, fostul județ Sălaj). Rezultă că preotul (sau cineva din casa lui) a copiat, pe la sfîrșitul sec. XIX-lea, pe dosul hirtiei primite dela medicul din Zălau, o epigrafă romană văzută aproape de Chichișa, poate chiar în acest sat, ori la Românași (fost Unguraș, Magyaregregy), sau Romita (Romlotti), care au resturi romane importante și materiale epigrafice, eventual chiar la Porolissum (Moigrad); hirtia-facsimil a ajuns cumva spre documentare în Blaj, la I. M. Moldovanu, care se vede că n-a apucat a semnala vreunui arheolog-epigrafist interesantul petec de hirtie ce i s-a adus din părțile Sălajului. Un element epigrafic, menționarea unui centurion, indică descoperirea inscripției în apropierea vreunui centru militar, cum este castrul de cohortă auxiliară dela Românași ori cele două castre dela Porolissum.

Întrucît facsimilul reproduce destul de fidel scrierea originală, avînd și o liniatură și „punctuație” ce par să fie autentice, lectura inscripției (care poate să fi fost pe piatră sau chiar pe cărămidă, ca epitaful CIL, III, 7639, dela Porolissum; în MuzIstCluj, tegular), poate fi refăcută cu multă probabilitate în toate elementele principale: este o scriere rudimentară, înclinată spre dreapta, literele avînd unele analogii de formă cu cele puternic „apicate” din epitaful CIL, III, 7639 citat; în două locuri sînt necesare ori posibile emendări ale copiei (omisiuni ale copistului, sau lacune în epigrafă, din antichitate), r. 2 în loc de VIS se pare că trebuie citit NIS, r. 3 „EL” este sau (A)EL, sau FL (fig. 4)

¹⁵ Cf. D. Tudor, *OltR. ed. II*, 1958, p. 165, 270, 285, 392—3, nr. 72—73.

¹⁶ Ioan Micu-Moldovanu (1833—1915), zis „Moldovănuț”, originar din satul Vărfalău (Vărfalva, azi Moldovenesti, r. Turda), a fost o proeminentă figură de intelectual, erudit și dascăl, excepțional talent de organizator-gospodar al școlilor Blajului în a doua jumătate a sec. XIX-lea. Biografia și activitatea lui multilaterală: I. Lupăș, *Studii istorice*, V (Sibiu-Cluj, 1945—6), 451—481 (discurs la academie, 1920), cu răspunsul lui N. Iorga, *ibid.* p. 481—3 (admirabilă caracterizare, scurtă, pregnantă a figurii lui „Moldovănuț”); N. Comșa, *Correspondența între Ion Micu Moldovanu și Ion Bianu*, Blaj, 1943, 106 p. (p. 8—16 despre I. M. Moldovanu).

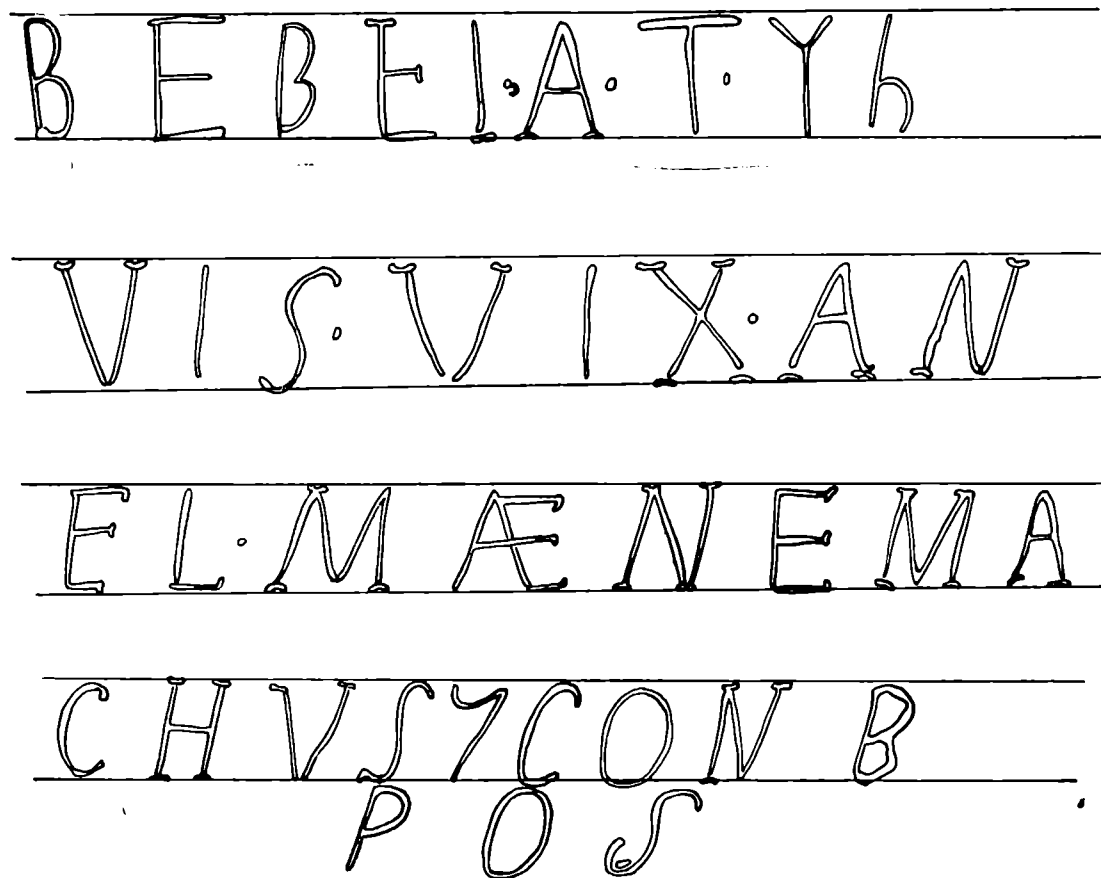

Fig. 4. Epitaf din zona Porolissum (?). Facsimil.

[D(is) M(anibus)]
 B E B E I A T Y(c) H[e-]
 (?)N I S V I X(it AN[nos...])
 [?A]E L(ius) M A E N E M A-
 C H V S (centurio) C O N (iugi) B (ene) [M(erenti)]
 P O S (uit).

Textul aduce elemente noi informative de natură antroponimică; numele gentilicii romane „Bebeia” scris astfel în loc de *Baebia* (ei pentru *i* în inscripții, ex. CIL, III, p. 2571) și *Aelius* (? eventual *Flavius*?), cu cognomina grecești (purătate foarte probabil de elemente din orient, mai ales din Asia de Vest-Anatolia, numeroase în Dacia romană): *Tyche*, frecvent în tot imperiul, mai rar în forma de genitiv variantă „Tychenis” (ex. CIL, XIII, 1936 b); centurionul (?) *Aelius Maenemachus* (în loc de *Menemachus*, cu *ae* pentru *e*, scriere frecventă în provincii, ex. din zona dunăreană: CIL, III, p. 2570) din careva formație auxiliară (cohortă) staționată la Porolissum ori Românași. Cele două antroponime grecești apar acum pentru prima dată în Dacia, adăugându-se la impozantul stoc de vreo 400 cunoscute în provincia carpatică¹⁷.

I. I. RUSSU

¹⁷ Un tabel provizoriu cu antroponime grecești în Dacia a întocmit A. Kerényi *A dáciai személynévek* (Die Personennamen von Dazien), Budapest, 1941 (1942), p. 155–182 și 215–218 (cu multe lacune); cf. AISC, IV, p. 197–198; *Sudii și Comunicări*, Sibiu, 12, 1965, p. 51–78.

NOTES ÉPIGRAPHIQUES (IXe série).

(Résumé)

Quelques épigraphes de la province romaine de Dacie ont été transportées par des inconnus au cours des XV—XVIII siècles dans diverses contrées où on les a retrouvées plus tard sans avoir une information sur le lieu de leur provenance réelle; si celle-ci ne résulte pas du contexte ou du matériel (marbre, granit, andésite, etc.) des monuments, on doit toujours les grouper dans la catégorie „Daciae incertae“ (CIL, III, 1596—1626 a). On discute de trois „pierres errantes“ qui présentent un intérêt documentaire particulier.

1. — Autel votif en marbre (la partie supérieure avec la première ligne du texte très endommagée), qu'on a retrouvé en 1956 dans l'église du village roumain de Poiana (arr. Orăștie; actuellement au musée de cette ville): [I.] O. M.? *pro salut[e] P. Furii Saturnini leg. aug. pr. pr., P. Ael(ius) Maximianus... (?)*.

2. — CIL, III, 1481, grand autel honoraire en marbre, retrouvé dans l'ancienne église roumaine de Almașul Mic (arr. Hunedoara; au musée de Deva); on lit dans les lignes 1—6 [P.] *Tenacio P. f. Pap(iria tribu) Vindici (centurioni) leg. XXII Primig(eniae) buleutae civitatis Nicopolitanor(um) etc.*

3. — Sur un morceau de papier (datant de 1894) conservé dans les Archives de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, à Cluj, on a trouvé la copie (incomplète) d'une épigraphe provenant de la région de Porolissum (Moi-grad): [D. M.] *Bebeia Tyche[n]is vix. an.... [?A]el(ius) Maenemachus (centurio) con(iugi) b(ene) [m(erenti)] pos(uit)*; il convient de relever les anthroponymes grecs (orientaux) *Tychenis* (?) et *M<a>enemachus*.